

DICȚIONAR ISTORIC : DIPLOMAȚI ROMÂNI ÎN EPOCA MODERNĂ *

PETRU DEMETRU POPESCU

Prezentul material continuă pe cel apărut într-un număr precedent (vezi SAI LIX/1991 p. 141—150) care se referea la diplomații români din evul-mediu. Continuitatea se impune de la sine. Nu însă și metodele de realizare a activității diplomatice. Epoca modernă prezintă un cadru istoric mult mai complex determinat de structurarea în majoritatea teritoriilor Europei și chiar în lume a națiunilor în adevărata accepție a cuvântului — adică a celor moderne. Faptul amplifică relațiile dintre state și corespunzător — decizia diplomatică. Războaiele haotice și adesea spontane ale evului-mediu acum sunt dirijate într-un fel de găsirea mai întâi a modalităților diplomatice de a le evita sau de a accelera izbucnirea lor. (Vezi de pildă celebra Telegramă de la Ems, cu toate implicațiile ei politico-diplomatice și belicoase). Dacă rezistă afirmația că diplomatia este o artă, iar evul-mediu dăduse unele exemple prin diplomații săi, epoca modernă servește argumente fără echivoc. Mari diplomați, născuți pentru a fi purtători de cuvânt dar și inițiatori și creatori în arta diplomației, se afirmă și acționează cu strălucire în angrenajul politicii mondiale. Prezențele românești sunt și de data aceasta remarcabile, continuă tradiția pentru a o dezvolta. Viața politică a societății moderne românești a însemnat lupta pentru realizarea marilor idealuri naționale din perioada istorică marcată de anii de vârf 1848, 1859, 1877—1878 cât și de evenimentele de la începutul secolului XX, pregătitoare ale reîntregirii neamului. Pe stindardul acestora erau înscrise eliberarea națională și realizarea statului național român modern independent și unitar. Activitatea diplomatică și-a concentrat eforturile — adesea titanice — în direcția apărării intereselor vitale ale tânărului stat român și creșterii prestigiului său în concertul european și internațional. Au fost instalate mai întâi agenții diplomatice în principalele capitale ale Europei, prin care să se poată acționa direct în relațiile cu marile puteri și mai apoi, într-o evoluție firească de după dobândirea independenței, transformarea agenților în trimiși extraordinari și plenipotențieri ai României iar agențiile ridicate la rangul de legații și mai târziu ambasade.

ALECSANDRI IOAN. Activitatea diplomatică a lui Ioan Alecsandri este legată de perioada de după formarea statului național român modern și de înființarea primei agenții diplomatice a Principatelor Unite de la Paris. El s-a dovedit un te-

* Și de data aceasta lista noastră este selectivă. Ne-am aplecat cu stăruință asupra unor diplomați de prestigiu și asupra unor aspecte diplomatice semnificative.

nace și inteligent diplomat și a avut un mare rol în politica externă a tânărului stat român. Eforturile sale s-au îmbinat cu cele ale fratelui său, poetul Vasile Alecsandri. Lupta pentru înființarea unei agenții diplomatice la Paris (Franța avea un rol extrem de important în recunoașterea Unirii) începe imediat după dubla alegere a lui Cuza de la 24 Ianuarie 1859. În zilele premergătoare acestui act, Ioan se afla la Paris. La 8/20 ianuarie 1859, el îl anunța pe Vasile Alecsandri (atunci ministru de externe al Moldovei), că izbutise să stabilească legături cu „oameni eminenți ai presei franceze”. Explicația este simplă: având în vedere rolul presei, se urmărea câștigarea opiniei publice franceze cu privire la cauza românilor. O altă inițiativă însemnată a lui Ioan Alecsandri este înfățișarea în scris, la 4/16 februarie 1859 către Napoleon al III-lea, a caracterului legal al îndoitiei alegeri a lui Cuza. Era de fapt vorba despre o amplă pledoarie în care problemele politice alternau și se contopeau firesc cu argumentația și uzanțele diplomatice. Aceste acțiuni au ușurat misiunea ce a urmat a lui Vasile Alecsandri la Paris. Demersurile întreprinse au avut ca finalitate înființarea agenției române de la Paris, în septembrie 1860. Ioan Alecsandri devine agentul Principatelor Unite și obține curând primele rezultate în favoarea românilor. Unul din ele se referă la dreptul de viză al pașapoartelor românești de către Franța, evitându-se în felul acesta viza ambasadei otomane. Urmează apoi: dreptul pe care îl avea agentul român de a folosi cifrul în corespondența sa; încheierea de convenții în mod direct de statul român și neîncadrarea în convențiile dintre Poarta otomană și celelalte puteri; apărarea fermă pe plan diplomatic a hotărârilor statului român. Toate aceste succese diplomatice care reflectă atributele unui stat deplin suveran, evidențiază contribuția remarcabilă a lui Ioan Alecsandri la Paris. În alte direcții agentul român: stabilește legături cu emigrațiile maghiare și polone, militează pentru obținerea unei schimbări de orientare a periodicelor care se arătau dușmănoase stării de lucruri din Principate și față de Alexandru Ioan Cuza; prin intermediul lui Ioan Alecsandri guvernul român angajează un număr de specialiști francezi pentru diferitele ramuri ale administrației de stat. Ultima prezență a diplomatului român semnalată în documente datează din anul 1865, când România, neținând seama de „suzeranitatea” Porții, își dă adeziunea la Convenția telegrafică de la Paris prin Ioan Alecsandri. Își încetează activitatea de agent în capitala Franței după abdicarea lui Cuza.

ALECSANDRI VASILE. Deși în 1848 Vasile Alecsandri este prezent în viața politică, diplomatul își începe activitatea propriu-zisă în epoca Unirii de la 1859 alături de Alexandru Ioan Cuza. Nenumărate sunt prezențele lui Vasile Alecsandri în perioada de după revoluție în capitala Franței, soldate de fiecare dată cu contribuții însemnate la cauza românilor. După Congresul de la Paris din 1856 însă activitatea lui se intensifică. De la sfârșitul anului 1858 (când este ministru de externe al Moldovei), datează trei acte ce merită a fi reținute: a) Schimbul de note diplomatice cu Consulul austriac Gödel-Lannoy, dușman notoriu al unirii românilor într-un stat. În nota din 31 octombrie / 12 noiembrie 1858, ministrul de externe român îi cere cancelarului explicația refuzului consulatului austriac de a da viză supușilor români care voiau să plece în Austria. Motivul invocat de cancelar: Nu e autorizat să accepte titulatura de pe pașapoartele românești de „Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei” în loc de Moldova! În nota din 3/15 noiembrie 1858, Vasile Alecsandri răspunde: Denumirea de „Prin-

cipatele Unite ale Moldovei și Valahiei" a fost acordată de Convenție și recunoscută de reprezentanții celor șapte puteri; Convenția e un act diplomatic european și obligă la respect în mod egal pe locuitorii cât și pe agenții auguștilor suverani ce au ratificat-o! b) În sânul Căimăcâmiei, se ivește un conflict între Ștefan Catargi (conservator) și ceilalți doi membri, Vasile Sturza și Anastase Panu (unioniști). Afif-bei, care fusese trimis de Poartă cu firman de numire a Căimăcâmiei, sprijinea în тайна pe Ștefan Catargi. Vasile Alecsandri e delegat de caimacamii unioniști să-i explice lui Afif-bei situația creată prin amestecul său nedorit. Nu ajunge însă la o înțelegere și atunci, prin nota din 29 noiembrie / 11 decembrie 1858 adresată vizirului și reprezentanților marilor puteri la Constantinopol, înfățișează această stare de lucruri. Faptul a avut un rol deosebit, în perioada imediat premergătoare îndoitei alegeri a lui Cuza. c) Demite pe I. Photiades (17 oct. 1858) care era unealta turcilor și a lui Vogoride din funcția de capuchehaie a Moldovei la Poartă și îl înlocuiește cu C. Negri ce reprezenta adunarea electivă din Moldova.

Evenimentul de la 24 Ianuarie 1859, care marchează de fapt începutul celei de-a doua etape în activitatea diplomatică a lui Vasile Alecsandri, îl găsește pe acesta alături de Cuza, ca cel mai de seamă și de încredere om al Domnitorului. Acum lupta diplomatică trebuia să se axeze pe recunoașterea îndoitei alegeri ce era socotită ilegală, mai cu seamă din partea celor mai ostile puteri, Austria și Turcia. De aceea, Cuza îi încredințează ministrului său de externe una din cele mai grele și mai nobile misiuni în favoarea cauzei românilor, la Paris, Londra și Torino. Având în vedere greutatea cuvântului Franței și Angliei și a Sardiniei interesată în unificarea Italiei, dimensiunile misiunii lui Vasile Alecsandri se pot desluși și mai bine. Domnitorul i-a încredințat diplomatului scrisori către Napoleon al III-lea și contele Walewski (Paris), ministrului de externe englez Malmesbury și lui Victor Emanuel (Torino). La 11/23 februarie 1859 diplomatul român sosește la Paris și încă de a doua zi este primit de contele Walewski, primire ce avea s-o relateze într-o scrisoare către Cuza prin cuvintele: „ca reprezentant al unui prinț stimat (adică Alexandru Ioan Cuza, subl. ns.) în cel mai înalt grad”. Walewski nu l-a scutit însă pe diplomatul român de a-l pune în temă cu privire la greutățile pe care le avea țara sa în angrenajul european de a sprijini cauza românilor. I-a facilitat totuși întrevederea cu Napoleon al III-lea care s-a petrecut în ziua ce a urmat. Această întrevedere între diplomatul român și suveranul Franței este caracterizată de unele izvoare drept „una dintre cele mai interesante pagini din istoria diplomației românești”. Cucerit de verva și patosul poetului și cărturarului, Napoleon al III-lea care nu era un sentimental, recunoaște dreptul românilor de a-și constitui un stat și îl sfătuiește pe Alecsandri ca românii să nu comită nici o abatere de la litera Convenției de la Paris și să aștepte în liniște recunoașterea dublei alegeri de puterile garante. Suveranul dă curs și dorinței lui Cuza (conținută în scrisoare) de a trimite urgent ofițeri instructori francezi pentru toate ramurile artei militare. Mai mult decât atât, se oferă să doteze pe români cu armament. Întrevederea a constituit deci un mare succes pentru diplomatul român. Trebuie să vedem în aceasta însă și interesul lui Napoleon al III-lea, acest campion al politicii de „echilibru european”, care pregătind sprijinirea Sardiniei în războiul împotriva Austriei avea nevoie de un front secundar de luptă format din maghiari și români. Cu ocazia întrevederii Vasile Alecsandri a mai obținut atunci ca țara sa să fie reprezentată în capitala Franței

printr-un agent oficios și din acel moment Ioan (Iancu) Alecsandri își lua titlatura de „correspondent al guvernului Moldovei la Paris și Londra”. Ulterior, cum am văzut, va deveni șeful agenției române de la Paris.

De la Paris, Vasile Alecsandri pleacă la Londra. În Anglia situația era mai complicată deoarece exista interesul acestei țări pentru menținerea integrității Imperiului otoman. Lordul Malmesbury nici nu l-a primit pe Alecsandri ca persoană oficială. Abia după ce diplomatul român l-a asigurat că dubla alegere a domnitorului Cuza nu însemna slăbirea legăturilor cu Imperiul otoman și că românii vor respecta litera Convenției, lordul a manifestat o mai mare bunăvoință. Întoarcerea la Paris îi prilejuiește lui Alecsandri o a doua întrevedere cu Napoleon al III-lea după care pleacă la Torino. Aici are convorbiri cu Cavour care se arată entuziasmat față de dubla alegere a lui Cuza însă ca și Walewski, primul ministru sard recomandă prudență. Din nou la Paris, se întâlnește a treia oară cu Napoleon al III-lea după care pleacă în țară prin Constantinopol. Din 1860, după înființarea agenției române de la Paris, Vasile Alecsandri se va concentra mai mult asupra problemelor interne și va ține o strânsă legătură prin Ioan Alecsandri pentru urmărirea evoluției problemelor „franceze”. De altfel, agenția română de la Paris a făcut parte din inițiativa generală de întemeiere a unor agenții diplomatice românești în diferite capitale europene. În timpul vizitei de la Paris, Vasile Alecsandri a avut și inițiativa înființării unei agenții române la Viena, loc atât de important pentru diplomația românească. În februarie 1859 a solicitat audiență la ambasadorul Austriei în capitala Franței, baronul Hübner. Convorbirile avute nu au avut atunci rezultat, mai ales că ministrul de externe austriac Buol-Schawenstein era deschis împotriva. Devenit ministru de externe al Țării Românești, la 24 mai 1860, Vasile Alecsandri se adresează consulului Austriei la București, baronul Karl von Eder ca acesta să insiste pe lângă guvernul imperial privind înființarea agenției române la Viena. Deși agenția se va constitui abia la 24 decembrie 1868, în timpul domnitorului Carol, inițiativa a aparținut lui Vasile Alecsandri. În anii 1860—1863, Alecsandri aflat la Paris (din primăvara lui 1861 și până în mai 1862, ține chiar locul fratelui său la agenția de la Paris) după care în toamnă se întoarce în țară. În toamna anului 1863, Cuza îi încredințează o ultimă misiune la Paris. Alecsandri o îndeplinește cu succes obținând de la Napoleon încredințarea că Franța va sprijini în continuare interesele românilor. După abdicarea lui Cuza se retrage din viața politică. Domnia lui Carol I, războiul de independență și Congresul de la Berlin îl găsesc la Mîrcești, în slujba poeziei. Dar după aproape 25 de ani Alecsandri revine în câmpul diplomației, la chemarea lui Ion Brătianu și devine ministru al României la Paris. Întrucât acum, în 1885, România era un stat independent, Alecsandri militează pentru întărirea necontenită a prestigiului românesc în lume. A slujit idealul mării neamului românesc până în ultima clipă (22 august 1890) ca poet, om politic și diplomat iscusit !

BĂLĂCEANU ION. Urmas al vestitei familii a Bălăcenilor avându-și începuturile în epoca Înemeierii Țării Românești și ilustrii reprezentanți în întreg ev-međiul românesc, I. Bălăceanu se dovedește la înălțimea înaintașilor. Începutul activității diplomatice se situează în perioada de după abdicarea lui Cuza și lupta politicienilor români de a aduce în țară prinț străin. Acest fapt era atunci o necesitate de prim ordin, menită să contracareze tendințele Austriei,

Turciei, Rusiei de a desface actul unirii de la 1859. Locotenența domnească și guvernul provizoriu format în 12 februarie 1866, având ca prim ministru și ministru de externe pe Ion Ghica convoacă parlamentul care proclamă ca domnitor al României pe Filip de Flandra, fratele regelui Belgiei Leopold II. La 25 februarie 1866 acesta refuză tronul creindu-se din nou o criză dinastică. La 10 martie 1866 se deschid lucrările Conferinței de la Paris a celor șapte puteri privind viitorul României. Este momentul când titularul agenției diplomatice române de la Paris, Ion Bălăceanu depune o strălucită activitate pe lângă Napoleon al III-lea, alături de trimisul special al autorităților de la București, I. C. Brătianu. Datorită tactului cu care Ion Bălăceanu îi pune problema împăratului, acesta își dă acordul tacit pentru grabnica numire a prințului străin. Rezultatul nu întârzie. La 25 martie 1866, atât Bălăceanu cât și Brătianu, comunică prin telegrame separate la București, numele aceluiași candidat: Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. I. Bălăceanu continuă apoi activitatea la Paris ținând autoritățile de la București la curent cu atitudinea potentatului Franței. În anul 1867 diplomația românească readusese în actualitate problema înființării unei agenții diplomatice și în Italia. Favoritul era I. B. care în cazul acesta ar fi cumulat activitatea a două agenții. Pentru scurtă vreme, în perioada 30 ianuarie — 3 aprilie 1876, I. B. este ministru de externe al României. La 19 martie el trimitea agenților români din străinătate o circulară cu privire la păstrarea neutralității României față de conflictul balcanic din 1875—1876. La 26 iulie 1876, odată cu formarea cabinetului prezidat de Ion C. Brătianu, I. B. este numit agent al României la Viena. „Perioada vieneză” constituie cea mai însemnată filă din cariera sa diplomatică, legată de războiul de independență, Congresul de la Berlin și problemele privind respectarea hotărârilor acestuia din partea României. Până la proclamarea independenței, I. B. poartă discuții în câteva rânduri cu cancelarul Andrassy în vederea pregătirii unei atmosfere favorabile românilor. După 9 mai 1877 el cere lui Andrassy o declarație din partea guvernului imperial privind recunoașterea Independenței. Cancelarul refuză însă sub pretext că: „atâta timp cât nu e un drept nou, vechiul drept trăiește și că Austria nu se va pronunța decât după război așa cum a sfătuit și celelalte puteri, inclusiv Rusia”. Important era însă nu refuzul ei faptul că, așa cum raporta Bălăceanu la București, Andrassy a cerut acestor puteri să nu protesteze față de actul proclamării independenței, să nu-și recheme consiliul și să nu îndepărteze agenții români. Era un succes reușit și din nota lui I. Bălăceanu către ministrul de externe M. Kogălniceanu din 12 iunie privind afirmația lui Andrassy că Austro-Ungaria va sprijini cauza românilor. La 20 iulie 1877 I. Bălăceanu printr-o informare către guvernul austriac anunță hotărârea guvernului român de a participa la război pentru obolul de sânge. Este întru totul semnificativă precizarea lui Andrassy ca răspuns: „Austro-Ungaria nu ne sfătuiește de loc să trecem Dunărea, dar dacă prințul și țara se cred ținută a contribui la eliberarea creștinilor, ea nu se va opune nici direct, nici indirect”, considerând că de fapt România a și devenit o țară independentă. După Congresul de la Berlin, I. Bălăceanu își continuă activitatea la Viena și discuțiile cu cancelarul au drept scop recunoașterea independenței României de către Austro-Ungaria, numirea în România nu a unui simplu ministru rezident ci ca în Grecia și Belgia a unui trimis extraordinar și ministru plenipotențiar (fapt realizat prin trimiterea în această cali-

tate a contelui Hoyos la București); mai târziu discutarea transformării României în regat iar domnitorul Carol să-și ia titlul de „alteță regală” corespunzător statutului de independență a României (fapte realizate la 9/21 septembrie 1878 când Carol își ia titlul de „alteță regală” și în 1881 când România se proclamă regat). Ca urmare a acestor demersuri, împăratul îl primește pe I. Bălăceanu în felul cel mai grațios și îl laudă pentru tactul de care a dat dovadă guvernul român în ultimele evenimente (este vorba despre evenimentele ce au urmat Congresului de la Berlin, subl. ns.) și admite (11/23 septembrie 1878) ridicarea agenției diplomatice române la rangul de legatie. I. Bălăceanu devine trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Viena. Prin telegrama trimisă de I. Bălăceanu la București relativă la acest eveniment și prin recepția dată în cinstea lui Hoyos în capitala României se exprimă o pagină strălucită din îndelungata luptă a diplomației române la Viena. În noua calitate, diplomatul român și-a mai adus contribuția în problema căilor ferate și a tratativelor purtate de România cu bancherii germani, ca și a înființării unei agenții diplomatice românești la Londra. La 1 aprilie 1893, spre sfârșitul carierei sale diplomatice I. Bălăceanu ia locul lui Alexandru Plagino ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Londra, activitate cu care își încoronează strălucita sa prezență în câmpul diplomației moderne românești.

COSTAFORU GHEORGHE. GH. C. a făcut studii juridice strălucite la Paris și s-a remarcat ca avocat și ca profesor de drept civil la Facultatea de drept din București. A fost primul rector al universității bucureștene (1864—1871). La 11 martie 1871 se formează guvernul prezidat de Lascăr Catargiu care avea la externe pe GH. C. Guvernul avea în general o orientare austrofilă sperând să obțină sprijinul acestei mari puteri în dobândirea independenței. Gh. Costaforu a căutat să cunoască mai întâi jocul diplomației ca apoi să se posteze consecvent pe principiile care să legitimeze rezolvarea problemelor românești de independență. La 17 aprilie 1873, șeful agenției diplomatice din Viena, P. P. Carp e transferat în aceeași calitate la Roma. De la 1 mai 1873, agentul român la Viena devine GH. C. în timp ce la externe vine V. Boerescu. Revenindu-i sarcina de a organiza participarea României la expoziția universală ce se deschidea în capitala Austriei, GH. C. înțelege ca guvernul român să folosească acest prilej ca pe lângă înfățișarea calității produselor românești să tatoneze mai ales terenul privind poziția Austro-Ungariei față de independența românilor. Dar cea mai însemnată contribuție a lui GH. C. e legată de încheierea Convenției comerciale dintre România și Austro-Ungaria. Domnitorul Carol însoțit de ministrul de externe Vasile Boerescu și de ministrul de finanțe Petre Mavrogheni, care fuseseră prezenți la Expoziție, înțelesese din convorbirile cu Andrassy că se creaseră condiții pentru semnarea acestei Convenții. În acest sens GH. C. primește sarcina purtării tratativelor. Era o sarcină deosebit de grea. Aflând de o asemenea perspectivă, guvernul turc trimite la 24 septembrie 1873 o circulară marilor puteri prin care interzicea României încheierea unor astfel de convenții pentru că recunoscând independența economică a românilor aceasta ar fi condus implicit și la recunoașterea celei politice. Dar la 22 iunie/4 iulie 1874, după ce GH. C. purtase nenumărate discuții cu Andrassy și acesta asigurase guvernul român de sprijinul Austro-Ungariei împotriva Porții, diplomatul român primește de la Vasile Boerescu textul proiectului de convenție pentru începerea tratativelor.

I se recomanda lui GH. C. să procedeze cu „tactul, inteligența și prudența cunoscută ale domniei-sale”. Ce greutate s-au ivit însă? Andrassy voia ca mai întâi Turcia să recunoască dreptul României de a încheia convenția; ambasadorul englez la Viena, Buchanan, îi declara lui Andrassy că semnarea Convenției ar însemna recunoașterea emancipării României și ar leza integritatea Imperiului otoman; Reșid-pașa, ambasadorul turc la Viena îl sfătuiește pe Andrassy să renunțe la o asemenea idee; marii proprietari de moșii din Ungaria se împotriveau deoarece considerau că prin Convenție, importul de cereale și vinuri românești le-ar fi făcut lor concurență. Și totuși Andrassy trece peste toate acestea și la 4 iulie 1875 este semnată convenția comercială dintre România și Austro-Ungaria, un pas serios spre obținerea independenței. La 26 iulie 1876 GH. C. este înlocuit cu I. Bălăceanu și se întoarce în țară. Moare cîrînd după aceea, în pragul înfăptuirii independenței pentru care militase cu devotament prin mijloacele diplomației.

CREȚULESCU NICOLAE. Urmas și el ca și I. Bălăceanu al vechii familii boieresti Crețulești, N. Crețulescu (1812—1900) a fost om de știință și cultură de remarcabilă valoare. Ca om politic s-a dovedit integru iar ca diplomat cu foarte multă ambiție de a nu greși ci de a fi de folos țării sale, într-o perioadă când România avea nevoie mai mult ca de orice de simpatii și de sprijin din partea marilor puteri și nicidecum de adversități. Cariera sa politică începută în perioada Unirii Principatelor s-a exprimat prin aceea că a fost în mai multe rânduri ministru în diferite cabinete și în urmă prim-ministru. Alexandru Ioan Cuza l-a prețuit pentru virtuțile sale și i-a acordat deplină încredere. În 1874 își inaugurează activitatea diplomatică în calitate de agent al României la Berlin (2 ianuarie) înlocuind pe T. Rosetti. Deși va sta în această funcție doar doi ani, rezultatele priceperii dar și demnității sale nu întârzie să se arate. De pildă nu scapă nici un prilej de a sta de vorbă cu diplomații acreditați la Berlin (activitate zilnică) aducând mereu în discuție problema românească pentru a desluși atitudinea reală a marilor puteri față de Imperiul otoman și România. În februarie 1874 e primit în audiență de împărat și de miniștrii germani. Atitudinea acestora față de diplomatul român este plină de considerație deoarece Nicolae Crețulescu își făcuse studiile în străinătate și era cunoscut ca medic de valoare și ca redutabil om politic. Un fapt mărunt poate, vine să confirme această afirmație: din aprilie 1874, se petrece o schimbare în formularele tipărite ale agenției, în loc de titlatura imprimată pe corespondența oficială de „agenția română” apare „agenția diplomatică a României”. În februarie 1875, N. Crețulescu își dă demisia pe motiv că a fost „blamat” în Parlamentul de la București, dar guvernul i-o respinge. Rămânând, urmează aceeași linie de demnitate. În ianuarie 1876, în convorbirile cu ministrul von Bülow, N. Crețulescu îi prezintă amplu atitudinea dușmănoasă a Turciei față de România. Prudent, Bülow declară „că nu știe nimic” despre ostilitatea Turciei și că „guvernul român n-are decât să păstreze aceeași strictă neutralitate ca și până acum...” În martie 1876 N. Crețulescu comunica ministrului de externe român I. Bălăceanu că Bismarck a oferit reprezentanților puterilor acreditați la Berlin un „dineu diplomatic” iar pe el nu l-a invitat. Bălăceanu a înțeles că atitudinea fermă a lui Crețulescu începuse să deranjeze Berlinul, sau cum se exprima Titu Maiorescu în „Însemnările zilnice”, „Bismarck ne întoarce spatele”. În realitate Crețulescu nu urma li-

nia guvernului conservator pe care îl reprezenta, nefiind de acord cu ea. Ca afare, I. Bălăceanu propune lui Titu Maiorescu să plece la Berlin pentru a încheia o convenție de comerț cu Germania și pentru, a-l înlocui pe N. Crețulescu, fapt care s-a și întâmplat. Din ianuarie 1880 până în primăvara lui 1881 Nicolae Crețulescu este ministrul României la Roma după care îl aflăm ca reprezentant al României la Petersburg. Își încheie activitatea diplomatică la Paris. După întoarcerea în țară devine președintele Academiei Române și își consacră restul vieții activității științifice pe care o slujește cu aceeași devoțiune.

GHICA ION. Unul din cei mai de seamă reprezentanți ai diplomației românești moderne a fost Ion Ghica (1816—1897), descendent din domnitorii Ghiculești. Scriitor și economist, profesor, animator politic și cultural, om de aleasă cultură și simțire, patriot înfrăcărat, prieten și colaborator cu N. Bălcescu și Vasile Alecsandri, I. G. înțelege să servească la vreme de nevoie interesele românilor prin numeroasele disponibilități ale diplomației. Nu ne vom referi la nici unul din aspectele activității interne, inclusiv cea de prim ministru.* Vom urmări doar activitatea desfășurată de I. G. peste hotare. În anul 1848 guvernul provizoriu al revoluției numește ca reprezentant al țării la Constantinopol pe I. G. Era „trimis diplomatic” în lumina prevederilor dreptului internațional modern primind denumirea de „agent”, calitate cu totul diferită de cea a vechilor „cap-puchehaie” ce reflectau raporturile de vasalitate dintre domnitor și Poartă. Misiunea lui I. G. s-a desfășurat în două etape: în prima, misiunea lui I. G. a fost aceea ca prin consultări și negocieri cu reprezentanții marilor puteri acreditați la Poartă și cu ministrul otoman să obțină recunoașterea guvernului provizoriu și noile stări de lucruri din Țările Române. De asemenea pentru a fi prevenită o eventuală intervenție armată otomană. În a doua etapă, odată cu formarea locotenenței domnești (de la care primește noi scrisori de acreditare), I. G. depune eforturi pentru recunoașterea locotenenței domnești de către reprezentanții marilor puteri acreditați la Poartă. El a izbutit să stabilească contacte cu autoritățile otomane și cu diplomați englezi și francezi. Scopul său a fost acela de a convinge că guvernul revoluționar nu se ridicase la luptă împotriva suzeranității Porții ci a primejdiei rusești. Se va strădui în continuare să sprijine acțiunile delegației române din august 1848, în frunte cu Ștefan Golescu și N. Bălcescu. Dar delegația din august n-a reușit nimic, nefiind primită, la presiunile Rusiei.

În timpul războiului Crimeei, I. G. este trimis ca guvernator al insulei Samos, la propunerea ambasadorilor Angliei (lord Redcliffe), Franței (generalul Baraguaj d'Hilliers) și a lui Reșid pașa. Pentru bogata activitate desfășurată acolo, la 18 februarie 1856 sultanul îi atribuie titlul de bei (prinț) de Samos. I. G. se întoarce apoi în țară. La 10 mai 1866 prințul Carol depune jurământul și îl trimite pe I. G. la Constantinopol (cunoscând prietenia acestuia cu ministrul de externe turc Aali pașa), cu misiunea de a trata recunoașterea domnitorului de către Turcia. Dar, căutând să profite de schimbarea domnilor, Sultanul a afișat condiții grele în schimbul recunoașterii. Întors în țară, I. G. devine prim ministru. În octombrie 1876, I. G. este trimis la Londra și în urma unor tratative bine conduse de diplomatul român, în special cu ministrul de externe E. H. Stanley

* (11 octombrie 1859 — 30 aprilie 1860), (11 februarie — 10 mai 1866), (13 iulie 1866 — 1 martie 1867), (15 decembrie 1870 — 11 martie 1871).

izbutește să semneze cu guvernul englez o Declarațiune pentru a orândui provizoriu relațiunile comerciale cu România. După proclamarea independenței și apoi semnarea tratatului de la San-Stefano, I. G. merge din nou la Londra pentru a obține sprijinul guvernului englez la Congresul de la Berlin ce urma să se deschidă la 13 iunie 1878. De altfel, la 10 august 1881 I. G. devine șeful legăției române de la Londra în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României pe lângă M. S. Victoria, regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei. În această perioadă ia poziție în favoarea României în probleme cheie cum ar fi cele legate de activitatea Comisiei europene a Dunării sau dorința Turciei de a redeschide problema secularizării averilor mănăstirești. Șederea lui I. G. la Londra s-a prelungit până în 1890 când se întoarce definitiv în țară. Ultimii ani ai vieții (după ce 55 de ani îi închinase politicii și diplomatiei românești), îi consacră unor studii și amintiri menite să-l fixeze și mai bine în conștiința românească.

KOGĂLNICEANU MIHAIL (1817—1891), este poate cel mai însemnat, în sensul de eficient în cadrul diplomației moderne românești. Activitatea sa politică și diplomatică poate fi urmărită în cele trei momente de seamă ale istoriei naționale: 1848, Unirea Principatelor și epoca reformelor cât și a războiului de independență din 1877 și după aceea. Puternică personalitate a vieții politice și diplomatice dar și om de cultură și istoric, M. K. îmbină în chip fericit activitatea politică cu cea diplomatică, folosește cultura și mai ales istoria ca argumente ale actelor de diplomatie. Deosebit de alți diplomați români, M. K. nu numai că acționează pe cale diplomatică dar organizează și conduce activitatea politico-diplomatică pe o perioadă îndelungată de timp, o orientează în chip strălucit. Desigur că, cea mai fructuoasă apare la M. K. în plan diplomatic perioada luptei pentru obținerea independenței și apoi a consolidării acestui act istoric fără precedent. La 28 aprilie 1876, pe baza coaliției politice de la Mazar Pașa care a pus de fapt bazele Partidului Național Liberal, în cadrul guvernului Manole Costache Epureanu, Mihail Kogălniceanu devine ministru de externe. În această calitate, M. K. se străduiește să obțină de la Imperiul otoman (în schimbul neutralității) concesiile ce aveau drept finalitate recunoașterea independenței României. În acest sens era nota lui Mihail K. către agentul român la Poartă, ca acesta să ceară sultanului, în schimbul neutralității, „să recunoască denumirea de România cel puțin acum”.

Evenimentele grefate pe „criza orientală” reliefa însă tot mai mult politica Rusiei de a scutura consecințele Convenției de la Paris și angajarea ei într-un război împotriva Porții, având ca scop oficial ajutorarea luptei de eliberare a popoarelor din Balcani. În primăvara lui 1877 se impunea părăsirea poziției de neutralitate și angajarea României pe calea luptei pentru independență. La 3 aprilie M. K. este numit ministru de externe în guvernul Brătianu. La 4 aprilie M. K. și baronul Stuart, agent diplomatic al Rusiei, semnează Convenția privind „libera trecere prin teritoriul României a trupelor ruse”. Potrivit acestei Convenții, Rusia „se obliga a menține și a face a se respecta drepturile politice ale statului român astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și apăra integritatea actuală a României”.

La 9 mai 1877, ministrul de externe M. K. proclamă în Adunarea Deputaților independența de stat a României. Perioada războiului (1877—1878) îl gă-

sește pe Kogălniceanu preocupat a atrage atenția occidentului, prin agenții și diplomații români din străinătate asupra rolului pe care îl juca armata română în acest război. Glasul lui M. K. se aude la Congresul de la Berlin din iunie 1878. Discursul său fulminant, argumentul istoric profund în favoarea românilor, îl determină pe cancelarul Bismarck să exclame: „la Roumanie a ces hommes“. Este poate cea mai evidentă expresie a recunoașterii personalității de excepție a diplomatului român. În lunile următoare, activitatea lui M. K. se înscrie în eforturile integrării României nu numai „de jure“ dar și „de facto“ între statele suverane ale Europei. La 18 aprilie 1880 devine ministru plenipotențiar al României în Franța, primul titular al acestui post după ce agenția română de la Paris devenise legatie. M. K. apără acum drepturile României în problema Dunării, pentru respectarea de către Austro-Ungaria a Convenției din 1875 cât și a schimburilor internaționale ale României.

Intors în țară, continuă activitatea politică și diplomatică până în ultima sa zi de viață din vara anului 1891. A rămas acea personalitate de mare și profundă viziune în câmpul relațiilor internaționale, spirit realist în politica externă a României, de autentică valoare națională, socotit pe drept „cap de listă“ al diplomației românești moderne.

LITEANU VÂRNAV. Începutul activității diplomatice a lui L.V. se plasează în perioada demersurilor României pentru recunoașterea independenței ca urmare a Tratatului de la Berlin din 1878. În aprilie 1878 îl aflăm la Berlin în calitate de agent al României. Expune cererile guvernului român secretarului de stat von Bülow și acesta îi răspunde: a) Germania va fi reprezentată la București printr-un ministru plenipotențiar, fără a preciza data numirii; titlul suveranului României va fi recunoscut bucuros de curtea din Berlin. Din răspunsurile lui Liteanu la telegramele lui Mihail Kogălniceanu reieșea limpede că guvernul german (respectiv Bismarck) tergiversa problemele românești și că se dădeau numai asigurări. În spatele vorbelor se ascundea însă planul cancelarului german de a atrage guvernele occidentale într-o acțiune de șantaj împotriva României. Întâlnirile următoare ale lui Liteanu cu von Bülow și alți oameni politici germani se vor desfășura pe următoarele probleme: problema egalității în drepturi a evreilor în România de care era condiționată recunoașterea independenței; recunoașterea titlului de „alteță regală“ pentru Carol, fapt care va avea o mare însemnătate în proclamarea regatului României la 1881; problema răscumpărării căilor ferate române, altă problemă de care era condiționată recunoașterea independenței României, din partea Germaniei, Franței și Angliei. În toate aceste probleme L.V. a acționat cu deosebit tact și pricepere. A fost pus în fața unor situații ultimative, amenințări și chiar umilințe (era ignorată prezența lui și oamenii de stat germani, în primul rând Bismarck, se adresau direct guvernului de la București). Diplomatul român privea însă lucid și realist și înțelegea perfect politica germană ostilă independenței României dar căutând să asigure interesele prioritare germane în această parte a sud-estului european. Numeroasele sale rapoarte, către guvernul român, erau minuțios redactate și temeinic documentate, sugerau întotdeauna, fără a impune, cu spirit creator și chiar vizionar, ce ar trebui să întreprindă România pentru a grăbi recunoașterea independenței din partea Germaniei dar și a celorlalte puteri. Reproducea nu

numai părerile generale ale miniștrilor germani (declarația lui Radowitz din oct. 1879 : „Dați o grabnică satisfacție intereselor germane“ și „răscumpărați drumurile de fier dacă voiți să câștigați recunoașterea independenței“) ci și toate nuanțele lor. L.V. a adus astfel un imens serviciu luptei pentru recunoașterea a ceea ce merita pe deplin România în istorie, independența sa !

NEGRI COSTACHE, C. N. îmbină activitatea de scriitor și om de cultură cu cea de diplomat. Când patria îi solicită serviciile, răspunde prompt, cu priecere cărturărească, aplicată în mod inteligent la jocul diplomatic al timpului, la cerințele românești. Este sfătuitorul cel mai apropiat al lui Cuza și își înscrie activitatea sa în epoca Unirii și a domniei acestuia. În primăvara anului 1855 îl aflăm la conferința de la Viena ca delegat al Moldovei în cadrul delegației otomane. Curând va merge la Constantinopol ca imputernicit să trateze problema mănăstirilor închinat. În ambele cazuri se impune ca o minte lucidă și fermă în apărarea intereselor românești. În februarie 1856 ca observator la conferința de la Constantinopol cu care ocazie cunoaște personalități diplomatice ca : Ali pașa, Sefvet Effendi (Turcia), contele Bocl-Schauenstein, baronul Prokesch-Osten (Austria), baronul de Bourquenay, E. Thouvenel (Franța), lordul John Russel, lordul Westmoreland (Anglia), principele Gorceakov (Rusia). C.N. folosește aceste cunoștințe exclusiv pentru a discuta cu ei problemele românești. Autoritatea sa îl determină pe ambasadorul francez, marchizul de Moustier, să i se adreseze într-o notă diplomatică folosind titlul de „însărcinat cu afaceri“, titlu pentru șefii de misiuni diplomatice permanente. De altfel, între anii 1859—1866 este agent diplomatic la Constantinopol, desfășurând principala sa activitate diplomatică. Era rezultatul indoitei alegeri a lui Cuza care îl numește pe C.N. agent al Moldovei și agent ad-interim al Țării Românești la Poartă. În această calitate, până să se formeze o agenție diplomatică română la Belgrad, de problemele sârbești, de activitatea de informare și documentare se ocupă agentul român de la Constantinopol, C.N. La 28 iunie 1864, prin Protocolul de la Constantinopol, se acordă românilor dreptul modificării legislației interne fără imixtiunea puterilor garante sau a celei suverane.

C.N. a dus o activitate fructuoasă cu prilejul tratativelor care au avut un rol esențial în încheierea acordului. C.N. afișează ca obiectiv principal în misiunea de la Constantinopol dezvoltarea de relații directe și permanente cu Poarta, care treptat să depășească sfera limitată a raporturilor de vasalitate românoturce prevăzute și în convenția de la Paris, să se transforme în relații de natura celor dintre statele deplin suverane. C.N. a militat pentru înfăptuirea liberului schimb în relațiile economice internaționale, recunoașterea dreptului Principatelor Unite de a încheia convenții economice cu alte state, desființarea privilegiilor de ordin economic de care beneficiau cetățenii străini pe teritoriul românesc, sprijinirea marinei Principatelor Unite prin asigurarea unei navigații nestânjenite pentru vasele sub pavilion român, un regim vamal nou, diferit de cel otoman, recunoscut pe plan internațional. Această activitate a marcat poziția diplomatică independentă a statului național român și a contribuit la cucerirea unor atribute de suveranitate, care au netezit drumul spre independența de stat. C.N., omul care își legase atât de strâns destinul de cel al lui Cuza, odată cu abdicarea domnitorului se retrage din viața politico-diplomatică în cea de unde venise : slujirea culturii și scrisului românesc !

- 'ALECSANDRI VASILE, *Călătorii. Misiuni diplomatice*, Craiova, f.a., p. 176 și urm.
- BARBU GABRIEL, *Nicolae Kretzulescu*, Editura Științifică, București, 1964.
- BĂLĂCEANU ION, *O scrisoare către Kogălniceanu (1878)*, C. Göbl, București, 1915.
- BĂNESCU NICOLAE, MIHĂILESCU V., *Sciere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui I. Maiorescu, 1811—1911*, București, 1912.
- BERINDEI DAN, *Înființarea Agenției Principatelor Unite la Paris*, în „Studii” 1960, p. 201.
- BERINDEI DAN, *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvârșirea Unirii*, în „Studii privind Unirea Principatelor”, București, 1963, p. 433.
- BERINDEI DAN, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, 1965, p. 41-43, 65-69.
- BERINDEI DAN, *Mihail Kogălniceanu (1817—1891)*, în „Diplomați iluștri”, vol. I, București, 1969, p. 239-282.
- BODEA CORNELIA, *Din acțiunea de pregătire a agenției diplomatice de la Paris. Înființarea Biroului de corespondență*, în „Studii”, 1960, nr. 6, p. 125.
- BODEA CORNELIA, *Lupta românilor pentru unitate națională, 1834—1849*, București, 1967, p. 33-37, 105-115, 152-158, 216-218.
- BOICU L., *Știri noi despre activitatea lui V. Alecsandri ca ministru de externe*, în „Studii și cercetări științifice”. Istorie, X, Iași, 1959, nr. 1-2, p. 195.
- BOSSY R., *Agenția diplomatică a României la Paris*, București, 1931, p. 11-18, 37, 294.
- CORIVAN N., *Lupta pentru desăvârșirea Unirii și acțiunea diplomatică europeană*, în „Studii și cercetări științifice”, Istorie, Iași, 1959, p. 49.
- CORIVAN N., *Vasile Alecsandri (1821—1890)*, în „Diplomați iluștri”, vol. II, București, 1970, p. 231-275.
- CRETZIANU AL. C., *Din arhiva lui D. Brătianu, Acte și scrisori din perioada 1840—1870 publicate cu o schiță biografică*, vol. I-II, f. 1. 1939; idem vol. II, București, 1934, p. 102.
- IONAȘCU ION și colaboratori, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900)*, Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții și alte acte cu caracter internațional, București, 1971, p. 329-330, 355-367, 378-410, 433-443, 459-467.
- IORGA N., *Personalitatea lui Mihail Kogălniceanu*, în „Mihail Kogălniceanu”, București, 1936, p. 11-12.
- KOGĂLNICEANU M., *Telegrama către Vărnab-Liteanu din 20.IX./2.X.1878*, Fond „Războiul de independență”, vol. 95, fila 82.
- MACIU VASILE, *Participarea lui Gh. Costaforu la lupta pentru unire*, București, 1965.
- MARTINESCU PERICLE, *Costache Negri*, București, 1966.
- MIRONESCU GEORGE G., *Contribuțiune la biografia lui Constantin Negri*, „Din corespondența dintre Negri și M. Kogălniceanu”, București, f.c. 1939, Extras din Analele Acad. Rom. Secția Istorie, Seria III T. XXI, Mem. 3, p. 35-42.
- NEDELCU FLOREA, TANĂSESCU FLORIAN, *Din viața și opera unui mare democrat român, C. G. Costa-Foru*, Cluj-Napoca, Dacia, 1986.
- NETEA V., *Ion Ghica*, în „Diplomați iluștri”, vol. III, București, 1973, p. 242, 271-281.
- PALTANEA PAUL, *Un text autograf al toastului rostit de Costache Negri la Paris la 27.XII.1847/8.I.1848*, Editura Acad. RSR, București, 1980, Extras din Rev. de Ist. Tom. 33 nr. 1/1980, p. 159-162; *Reprezentanțele diplomatice ale României, vol. I, 1859—1917*, București, 1967, p. 63-233

(pentru Liteanu Vârnăv, a se vedea p. 30, 32, 38-43, 49, 50, 55, 232, 233, 318; pentru Alecsandri Ioan, p. 107, 108, 113-120, 122-124, 127, 144; pentru Negri Costache, p. 77-79, 81, 83-85, 106, 108, 120, 136-138, 142, 143, 351, 362; pentru Kretzulescu Nicolae, p. 49, 225, 226-228, 241, 255).

ROSETTI RADU, *Documente privitoare la misiunea domnului D. Brătianu la Constantinopol în toamna 1876 și alte documente din arhiva d-ului Gr. C. Cantacuzino*, Imprimeria Națională, București, 1943, Extras din Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist. Seria III Tom XXV. Mem. 24 p. 955-1009.

STÂNCIULESCU-BIRDA ALEXANDRU N., *Correspondența colonelului Ioan (Iancu) Alecsandri, izvor inedit privind istoria politică și diplomatică a României (1846—1884)*, Drobeta Turnu Severin, Extras din Mehedinți — istorie și cultură, vol. II, 1980, p. 157-161.

XENOPOL, A. D., *N. Kretzulescu, Viața și faptele lui, 1812—1900*, București, 1915.